

1. INLEDNING

Moralisk partikularism, en för närvarande hett omdebatterad position inom analytisk moralfilosofi,¹ är åsikten att en icke-moralisk egenskap, E, eller klass av icke-moraliska egenskaper E*, som är rätt-görande i en typ av omständigheter inte behöver vara rätt-görande i en annan typ av omständigheter, eftersom den moraliska signifikans varje E eller E* må bära med sig är irreducibelt kontextberoende – antalet egenskaper som är potentiellt moraliskt relevanta i en viss situation är i själva verket oändligt. Partikularisters avvisande av moraliska principer eller regler är intimt förbundet med dessa påståenden: Om den moraliska signifikansen hos varje icke-moralisk egenskap är irreducibelt kontextberoende verkar det finnas mycket ont om utrymme, och framförallt användning, för moraliska principer eller regler.² Således introduceras partikularismen ofta som ett alternativ till princip- eller regelbaserade former av

¹ Se exempelvis Hooker & Little (2000), och Ulrik Kihlboms färskas avhandling (2002).

² Två klagöranden är på sin plats här. För det första, de slags principer partikularister avvisar är av ett substantiellt slag, som bygger på antagandet att det finns ändliga tillräckliga superveniensvillkor av den allmänna typen $E \rightarrow M$ (där E är en (konjunktion av) icke-moralisk(a) egenskaper, och M är en moralisk egenskap). Men en partikularist behöver förstås inte invända mot rent formella principer som inte bygger på dylika oupphävliga superveniensrelationer, och som därmed saknar icke-moraliskt substantiellt innehåll, såsom ”handla rätt”, eller ”handla så att största möjliga mängd intrinsikalt värde befrämjas” (se vårt bemötande av invändning (ii) i avsnitt 4 nedan). För det andra, en del partikularister kan tänkas vilja hävda att det saknas utrymme eller användning för principer i vad vi kan kalla idealt praktiskt resonerande. Men givet våra mänskliga begränsningar och vår felbarhet kan det vara så att vi i det moraliska vardagslivet är i behov av ett antal mer eller mindre upphävliga moraliska principer (mer om detta senare). Jfr Little (2000).

etik, såsom kantianism eller konsekventialism, och förknippas ofta med olika typer av dygdetik.³

I den här uppsatsen avser vi inte att kritisera partikularismen, utan att diskutera huruvida – vilket vanligen antas – det behöver föreligga en konflikt mellan partikularism och konsekventialism, och vad denna konflikt i så fall kan tänkas bestå i. I ekumenisk anda hävdar vi att någon sådan konflikt inte behöver föreligga. Det förefaller fullt möjligt att bekänna sig både till partikularism och konsekventialism. I motsats till vad som ibland förmodas baserar sig partikularisters aversioner mot konsekventialismen i själva verket inte på motvilja mot något strukturellt drag hos konsekventialismen som sådan, utan snarare på motvilja mot vissa strukturella och substantiella antaganden om värde som traditionellt förknippas med konsekventialism.⁴

Innan vi ger oss in på diskussionen om hur partikularismen och konsekventialismen på ett koherent sätt kan förenas vill vi uppmärksamma en annan kontrast mellan vad som ofta förmodas vara två polära positioner i debatten; den mellan partikularister och universalister.

2. PARTIKULARISM OCH UNIVERSALISM

Det hävdas ibland av såväl partikularismens antagonister, som av dess förespråkare, att partikularismen måste förneka Richard Hares välkända universaliserbarhetstes om moralomdömen. Vi menar att detta är ett misstag. Hare själv beskrev sin position på följande vis: ”Moralomdömen

³ Vad det ofta förmodade sambandet mellan partikularism och dygdetik närmare bestämt består i är inte helt klart. Det sägs ibland med hänvisning till Aristoteles att vi inte bör vänta oss att finna några exakta moraliska principer (Dancy, 1993, s. 50), men huruvida Aristoteles var partikularist i samma mening som t.ex. Jonathan Dancy är dock diskutabelt. Likaså är det oklart huruvida Aristoteles skulle ha omfattat någon av de moderna versionerna av dygdetik som ibland omnämns som aristoteliska. En annan sak som förtjänas att påpekas här är att Dancy på ett ställe tycks medge att vad han kallar ”holism om skäl” inte behöver vara oförenligt med konsekventialism. Dancy tycks här föregripa den poäng vi vill göra i denna uppsats. Men till skillnad från Dancy argumenterar vi genom att primärt fokusera på axiologi, inte på skäl (se Dancy, 1993, s. 232, not 15).

⁴ Det är förstås fortfarande möjligt att vara partikularist och ha invändningar mot konsekventialismen som sådan, men dessa invändningar ges i så fall inte per automatik av partikularismen. Vad vi vill visa i uppsatsen är inte att alla partikularister måste acceptera en viss version av konsekventialismen – bara att det inte föreligger någon spänning mellan partikularism och den form av konsekventialism vi skisserar här.

är, hävdar jag, universaliserbara i endast en mening, nämligen att de medför identiska omdömen om alla fall som är identiska i sina universella egenskaper.”⁵ Två fall, individer, eller vad det nu må vara, x och y , är identiska i sina universella egenskaper om x och y är identiska med avseende på sina icke-moraliska egenskaper, bortsett från numeriska eller indexikala egenskaper. Partikularister är överens med universalister⁶ när det gäller den generella åsikten att moraliska egenskaper är beroende av – supervenerar på – icke-moraliska egenskaper. Partikularister borde därmed hålla med om att om x och y är identiska i sina universella egenskaper, så är x och y identiska i sina moraliska egenskaper, vilket innebär att man medger den konceptuella giltigheten hos Hares universaliserbarhetstes. Så det kan näppeligen vara detta dispyten mellan partikularister och universalister handlar om, eller bör handla om.

Det bör dock genast medges att även om numeriska och indexikala egenskaper utesluts, så förefaller det högst sällsynt att två fall, individer, eller vad det nu må vara, är identiska i sina universella egenskaper. Men även om det empiriskt sett förhåller sig så, påverkar inte detta den konceptuella giltigheten hos universaliserbarhetstesens, på sin höjd reducerar det dess betydelse i praktiskt moraliskt resonerande.⁷ Så är det måhända detta dispyten mellan partikularister och universalister handlar om, eller borde handla om? Partikularistens poäng är kanske att moraliskt resonerande är något alldeles för komplext för att kunna utföras i enlighet med på förhand givna moraliska principer. Men det bör betonas att universalisten inte behöver tänka sig universella principer som mer eller mindre grova generaliseringar, som är tillräckligt okomplicerade för att enkelt låta sig användas i konkreta situationer. Begrunda Hares skiss av vad universaliserbarhetstesens *inte* innebär:

⁵ Hare (1994, s. 122).

⁶ Notera att universalisten enligt vår framställning inte behöver vara konsekventialist. Som Philip Pettit har påpekat är "[universaliserbarhetstesens] så befalande att [...] den måste åtlydas av varje teori om rätt handlande." (Pettit 1997, s. 141; vår övers.)

⁷ Somliga filosofer antyder att detta gör universaliserbarhetstesens som sådan filosofiskt ointressant. Men det behöver man inte hålla med om. Som Richard Hare en gång påpekade; "...det är fel att inta en alltför snävt utilitaristisk hållning gentemot filosofiska teser..." (1963, s. 12, vår övers.) Även om det är empiriskt osannolikt så är det fortfarande konceptuellt oproblemiskt att föreställa sig två distinkta x och y som är identiska i sina universella egenskaper. I sådana fall säger oss universaliserbarhetstesens som sådan att numeriska och indexikala egenskaper saknar moralisk relevans, och x och y måste vara identiska också i moraliska egenskaper.

[U]niversalism är inte doktrinen att det bakom varje moralomdöme måste finnas en princip som går att uttrycka med några få generella termer; principen, ehuru universell, kan vara så komplex att den inte alls låter sig formuleras i ord. Men om den vore formulerad och specificerad, så skulle alla dess ingående termer vara universella termer.⁸

Enligt denna version av universalism skulle universella principer kunna vara så komplexa att vi människor aldrig kommer att vara kapabla att formulera dem i ord, och än mindre äga kunskap om dem. Detta är en *epistemologisk* åsikt partikularisten och universalisten kan vara överens om. Men partikularisten kan gå ett steg längre och göra det *metafysiska* påståendet att det inte kan finnas några sådana principer eftersom antalet egenskaper som kan påverka (t.ex.) en handlings moraliska status i själva verket är oändligt.⁹

Såvitt vi kan se är det ofta inte helt klart huruvida partikularister vill göra blott det epistemologiska påståendet om universella principer, eller om de också vill basera sin position på det metafysiska påståendet.¹⁰ Hur det än är med den saken verkar det klart att både partikularister och universalister borde acceptera universaliserbarhetstesens som sådan, dvs. tesen att om x och y är identiska i sina universella (icke-moraliska) egenskaper, så är x och y identiska i sina moraliska egenskaper. Det skall medges att den praktiska betydelsen av universaliserbarhetstesens som sådan är extremt begränsad. Men som vi har sett kan universalisten mycket väl gå med på att universaliserbarhetstesens som sådan saknar betydelse i praktiskt moraliskt resonerande.

Huruvida det föreligger en konflikt mellan partikularism och universalism beror alltså på de mer exakta formuleringarna av respektive ståndpunkter. Om partikularisten baserar sin position på det metafysiska påståendet att det inte kan finnas några universella principer befinner hon sig i en metafysisk oenighet med universalisten (och förstås med partikularisten som bara vill göra det epistemologiska påståendet). Om universalisten hävdar att vi visst kan formulera universella principer i ändliga icke-moraliska termer, och äga kunskap om och praktiskt tillämpa dessa, befinner hon sig i en epistemologisk oenighet med partikularisten (och förstås med universalisten som förnekar dessa möjlig-

⁸ Hare (1963, s. 39, vår övers.)

⁹ Jfr Kagan (1998, ss. 184–6).

¹⁰ Vi misstänker dock att partikularister vanligen är mest angelägna att försvara det första påståendet. Jonathan Dancy är emellertid en prominent föreläsare för partikularismen som på sistone har indikerat att han med 'partikularism' avser det andra (metafysiska) påståendet. Se Dancy (1999a, och 1999b).

heter) angående moraliskt resonerande. Men om partikularistens påstående bara är att universella principer saknar praktisk relevans eftersom de inte går att formulera i ord, kan universalisten hålla med. Så det behöver inte föreligga någon konflikt här. I alla händelser bör det inte föreligga någon konflikt rörande universaliserbarhetstesens som sådan; den bör accepteras av universalister såväl som partikularister.

3. PARTIKULARISM OCH KONSEKVENTIALISM

Låt oss nu gå vidare till den centrala frågan i denna uppsats: Måste det föreligga en konflikt mellan partikularism och konsekventialism? Konsekventialismen säger, enligt en mycket allmän formulering, att endast den handling som har de bästa konsekvenserna – eller annorlunda uttryckt, befrämjar den största möjliga mängden intrinsikalt värde – är rätt.¹¹ Det är alltså typiskt för konsekventialister att resonera om rätta handlingar i termer av (intrinsikalt) värde.¹² Det är på liknande sätt typiskt för partikularister att å sin sida betona att förmågan att på ett korrekt sätt kunna bedöma en handling som rätt eller fel i en viss situation kräver en form av moralisk känslighet för vad som framträder som de moraliskt relevanta egenskaperna i en viss situation. Att man betonar vikten av en sådan känslighet är förmodligen en viktig orsak till att partikularismen ofta förknippas med olika typer av dygdetik.

Vi vill nu föreslå att partikularisters aversioner mot konsekventialismen i själva verket inte baserar sig på motvilja mot något strukturellt drag hos konsekventialismen som sådan, utan snarare på motvilja mot vissa strukturella och substantiella antaganden om värde som traditionellt förknippas med konsekventialism. Som bekant var de tidiga konsekventialisterna hedonister. Deras substantiella position var att lustupplevelser är det enda som har positivt intrinsikalt värde, samt att smärt- eller olustupplevelser är det enda som har negativt intrinsikalt värde. Strukturellt sett är detta en form av värdemonism. Två historiskt prominenta företrädare för detta synsätt är Jeremy Bentham och John

¹¹ Somliga konsekventialister, t.ex. regelkonsekventialister, skulle antagligen inte hålla med. Men vi ska inte diskutera regelkonsekventialism i denna uppsats. Vi fokuserar på handlingskonsekventialism, som för övrigt nog är den mer spridda och omfattade uppfattningen.

¹² Konsekventialister kan också sinsemellan träta om huruvida det att en handling befrämjar den största möjliga mängden intrinsikalt värde analytiskt medför att denna handling också är rätt, eller om sambandet häremellan är av ett annat slag. Denna fråga behöver lyckligtvis inte bekymra oss här.

Stuart Mill.¹³ Senare förespråkare av konsekventialismen, som exempelvis G. E. Moore, avvisade hedonismen och förfäktade en pluralistisk konsekventialism enligt vilken ett flertal saker, såsom mänsklig samvaro, estetiska upplevelser, etc., är intrinsikalt värdefulla.¹⁴ Trots deras axiologiska oenigheter hävdar både monistiska och pluralistiska konsekventialister att den handling är rätt som befrämjar den största möjliga mängden intrinsikalt värde.

Partikularistens invändningar mot detta resonemang tar fasta på strukturen hos värdemonismen, respektive -pluralismen. Enligt partikularisten finns det ju ingen egenskap eller klass av egenskaper som kontextberoende, dvs. i varje omständighet, fungerar som rätt-görande, i kraft av att vara värdefull eller värde-görande (den exakta formuleringen här behöver inte bekymra oss). Vad som är värdefullt i en typ av omständigheter behöver inte vara värdefullt i en annan typ av omständigheter. Partikularisten kan därmed sägas avvisa själva utgångspunkten för debatten mellan monister och pluralister.¹⁵

Men konsekventialisten behöver inte vara antingen monist eller pluralist om värde. Medan hon håller fast vid det konsekventialistiska ramverket för sin normativa teori om rätt och fel, kan hon anamma en partikularistisk teori om värde. Partikularism om värde skiljer sig strukturellt sett från både monism och pluralism i det avseendet att den hävdar att vad som är värdefullt i en typ av omständigheter inte behöver vara värdefullt i en annan typ av omständigheter. Värde, enligt detta sätt att se, är irreducibelt kontextberoende på ett sätt som inte kan stavas ut i ändliga icke-värderande termer. Konsekventialister som anammar en partikularistisk värdeteori kan säga att vad som har de bästa konsekvenserna, vad som utgör den största möjliga mängden intrinsikalt värde – och därmed vilken handling som är den rätta – beror på omständigheterna. I vissa typer av omständigheter kan det vara värdefullt att maximera mängden lust, i andra typer av omständigheter kan det vara värdefullt att inte maximera antalet lustupplevelser och i stället utdela smärtsamma straff, i andra typer av omständigheter kan det vara värdefullt att tala sanning, osv. Observera att vad som är speciellt med denna form av konsekventialism är att den säger att vad som är intrinsikalt värdefullt i en typ av omständigheter inte behöver vara intrinsikalt värdefullt i en annan typ av om-

¹³ Som bekant skilde sig Mills åsikt från Benthams i så måtto som Mill ansåg att lustupplevelsers värde inte bara bestäms av dess kvantitet (varaktighet och intensitet), utan också av dess kvalitet.

¹⁴ Se Moore (1993, kap. 6).

¹⁵ Jfr McNaughton (1988, s. 194).

ståndigheter. Den säger inte bara att vad som befrämjar intrinsikalt värde (vad som är instrumentellt värdefullt) varierar i olika omständigheter. Det senare är en ganska trivial iakttagelse som alla former av konsekventialism torde skriva under på. Konsekventialister som anammar en partikularistisk värdeteori kan alltså instämma i partikularistens stridsrop att vad som är en rätt-görande egenskap, eller klass av egenskaper, i en typ av omständigheter, inte behöver vara en rätt-görande egenskap, eller klass av egenskaper, i en annan typ av omständigheter – det hela är irreducibelt kontextberoende.

Notera också att detta gör det möjligt för konsekventialisten att instämma i partikularistens uppfattning om den gode moraliske agenten, enligt vilken det krävs en form av moralisk känslighet för att urskilja vilken handling som är den rätta i en partikulär situation. Eftersom vad som utgör de bästa konsekvenserna, vad som utgör den största möjliga mängden intrinsikalt värde, varierar i olika kontexter så är det inte att rekommendera att använda sig av en sorts ”kontrollista” av värden, oavsett om den till sitt innehåll är monistisk eller pluralistisk. Om så är fallet verkar det inte orimligt att hävda att det faktiskt krävs en form av moralisk känslighet för att kunna urskilja vad som leder till de bästa konsekvenserna i olika typer av omständigheter. Detta antyder en hybrid mellan konsekventialism och dygdetik.¹⁶

Sammanfattningsvis hoppas vi ha visat att det inte behöver föreligga någon konflikt mellan partikularism och konsekventialism. De konflikter mellan partikularister och konsekventialister som trots allt kan föreligga fångas bäst om de uttrycks i termer av de substantiella och strukturella åsikter om värde som omfattas av partikularister respektive konsekventialister. Men dessa eventuella konflikter är till sin karaktär *axiologiska*, de härrör inte från några strukturella drag hos konsekventialismen som sådan.

4. FEM INVÄNDNINGAR

Låt oss nu gå igenom fem tänkbara invändningar mot vårt påstående att det inte behöver föreligga någon konflikt mellan partikularism och konsekventialism. Kärnan i dessa invändningar är att vår föreslagna position inte är hållbar eftersom partikularism och konsekventialism endast är förenliga till priset av att något essentiellt element i endera teorin måste överges. Som vi skall visa utgör dock ingen av dessa invändningar något allvarligt hot mot vår föreslagna position.

¹⁶ Se Crisp (1992) för en variant på en sådan hybridteori.

(i) En kritiker skulle kunna försöka argumentera för att det verkliga föreligger en konflikt eftersom partikularism tillåter att "allt" (vilken icke-moralisk egenskap som helst hos en situation) potentiellt kan vara av moralisk relevans, medan konsekventialismen begränsar mängden potentiellt moraliskt relevanta egenskaper till att inkludera endast de egenskaper som tillhör handlingars konsekvenser.

Det förtjänar här att påpekas att när man gör en kalkyl för värdet av konsekvenserna av en viss handling *h*, så kan konsekventialisten också ta hänsyn till det möjliga värdet av *h*. Det kan så att säga ingå i beräkningen. Men i övrigt medger vi att vad som sägs i (i) ovan i stort sett är riktigt. Men det innebär *inte* att kritikern nödvändigtvis pekat på en konflikt mellan partikularism och konsekventialism, för det verkar märkligt att hävda att man för att vara partikularist måste påstå att varenda icke-moralisk egenskap som vi kan tänka oss kan vara moraliskt relevant. För att kvalificera sig som partikularist torde det vara tillräckligt att hävda att mängden icke-moraliska egenskaper av betydelse för handlingars moraliska status inte kan stavas ut som en universell princip i ändliga icke-moraliska termer. Kanske är det ett metafysiskt faktum att något sådant inte är möjligt (se sektion 2 ovan).

(ii) En andra invändning skulle kunna vara att det karaktäristiska för partikularismen är förkastandet av substantiella moraliska principer eller regler, med undantag för den helt formella principen "handla rätt", medan konsekventialismen verkligen erkänner en sådan princip eller regel, nämligen "handla så att du maximerar mängden intrinsikalt värde". Måste det inte därmed föreligga en konflikt trots allt?

Nej. Konsekventialisten kan helt enkelt svara att principen "handla så att du maximerar mängden intrinsikalt värde" inte kan stavas ut i ändliga icke-värderande termer. För återigen, enligt en partikularistisk syn på värde finns det ingen universell formel som talar om vad som är intrinsikalt värdefullt under alla tänkbara omständigheter. Vad som är intrinsikalt värdefullt i en viss typ av omständigheter behöver inte vara intrinsikalt värdefullt i andra omständigheter. Notera också att principen "handla så att du maximerar mängden intrinsikalt värde" är lika formell som principen "handla rätt". Den förra principen är förvisso mindre inklusiv än den senare i så måtto som den enbart tar hänsyn till värdet av en viss handlingens konsekvenser och möjligen värdet av själva handlingen (se (i) ovan). Men detta gör den inte mindre formell eller mindre fri från substantiellt innehåll. Konsekventialisten kan hålla fast vid att även om mängden icke-moraliska egenskaper som är potentiellt relevanta för en handlingens moraliska status är mindre inklusiv eller mer begränsad i räckvidd, så är vad som kan räknas som "de bästa conse-

kvenserna” (den största mängden intrinsikalt värde) så kontextberoende att det inte låter sig stavas ut som en universell princip i ändliga icke-värderande termer och kanske är det ett metafysiskt faktum att en sådan princip helt enkelt inte kan finnas. Detta är fullt förenligt med partikularism.

(iii) En invändning som är relaterad till vad som just diskuterats är följande: en partikularist ryggar tillbaka inför konsekventialistens sätt att härleda normativa begrepp som ”rätt” från axiologiska begrepp som ”intrinsikalt värde”, för hon menar att det i vissa omständigheter inte är rätt att maximera intrinsikalt värde – de axiologiska och normativa begreppen kan i vissa fall dra åt olika håll (det skulle kunna vara fallet att i vissa omständigheter så skulle utförandet av h_1 maximera mängden intrinsikalt värde, medan h_2 vore den moraliskt rätta handlingen) och de senare begreppen har alltid praktiskt företräde framför de förra. Vi medger att det verkligen är ett essentiellt element hos konsekventialismen att man redogör för det normativa i termer av det axiologiska. Kanske har vi därmed verkligen hittat en avgörande spänning mellan partikularism och konsekventialism?

Det finns flera saker att säga om denna invändning. Det första och viktigaste är att betona hur radikalt ett partikularistiskt angreppssätt på värde faktiskt är. Någoting, E, som besitter ett visst intrinsikalt värde, V, i omständigheterna O, behöver inte besitta V i en annan typ av omständigheter O*. För det andra, givet den irreducibelt kontextberoende karaktären hos de axiologiska begreppen, och givet partikularistens hävdande att detta irreducibla kontextberoende också tillkommer de normativa begreppen, så är det svårt att se varför och på vilka grunder partikularisten skulle vilja påstå att till exempel begrepp som ”rätt” och ”intrinsikalt värde” kan dra åt olika håll i en och samma typ av omständigheter.¹⁷ Annorlunda uttryckt är det svårt att se varför och på vilka grunder partikularisten skulle vilja förneka att begreppen ”rätt” och ”befrämjande av den största mängden intrinsikalt värde” är extensionellt ekvivalenta.¹⁸ Och konsekventialisten behöver ju inte hävda mer än detta.

¹⁷ Det finns skäl att tro att det normativa och det axiologiska kan dra åt olika håll om man omfattar en moral innehållande deontologiska restriktioner som gäller oavsett vilka konsekvenserna blir, och en axiologi enligt vilken vissa naturliga egenskaper bär kontextberoende oupphävlig evaluativ relevans. Men en sann partikularism innefattar inga sådana oupphävliga moraliska regler eller axiologiska regulariteter.

¹⁸ Vi förnekar inte att det är möjligt att vara partikularist med avseende på både normativa och axiologiska begrepp, och därmed hävda att dessa begrepp kan dra i olika riktningar; det vill säga att ”rätt” och ”befrämjar den största

Eller måste han det? Konsekventialistens påstående, skulle kritikern kunna fortsätta, är trots allt att en rätt handling görs rätt *därför att* den främjar den största mängden intrinsikalt värde. Men detta är inte problematiskt. Partikularister och konsekventialister erkänner och accepterar gemensamt att icke-naturliga egenskaper (som de normativa och axiologiska) supervenerar på naturliga egenskaper.¹⁹ Konsekventialisten kan därför mycket väl förklara varför en handling *h* i en viss typ av omständigheter *O* är rätt, utan att hänvisa till moraliska eller värderande begrepp. Den icke-moraliska egenskapen, *E*, eller en mängd av icke-moraliska egenskaper, *E**, som gör *h* rätt i *O* är just den (typ av) icke-moraliska egenskap(er) som gör att *h* befrämjar av den största mängden intrinsikalt värde i *O*. Vi tror därför att givet ett partikularistiskt angreppssätt på värde borde partikularisten inte rygga tillbaka inför konsekventialistens sätt att härleda normativa begrepp från axiologiska begrepp. Därmed har vi ännu inte funnit någon konflikt mellan dessa båda teorier.

(*iv*) För det fjärde skulle det kunna invändas att vad vi har kallat ett partikularistiskt angreppssätt på (intrinsikalt) värde är inkoherent eftersom det strider mot G. E. Moores klassiska uppfattning om intrinsikalt värde. Denna uppfattning säger bland annat att intrinsikalt värde helt och hållet beror på intrinsikala egenskaper hos det som är värdefullt, och att sådant värde därför är kontextoberoende.²⁰

Vi medger att det finns en konflikt mellan Moores klassiska uppfattning om intrinsikalt värde och en partikularistisk uppfattning om det samma. Vi medger också att Moores uppfattning har haft ett stort inflytande inom den axiologiska debatten under de senaste hundra åren. För våra syften är det dock relevant att påpeka att Moores uppfattning om intrinsikalt värde knappast kan sägas vara essentiellt förbunden med konsekventialismen, och den har också ifrågasatts från flera håll. Vi tror inte att det är inkoherent att påstå att det intrinsikala, eller, som det ibland sägs, *finala*, värdet hos ett ting kan variera beroende på kontexten

mängden intrinsikalt värde²¹ inte behöver vara extensionellt ekvivalenta. Men även om vi medger att en sådan position inte är inkoherent så finner vi den inte särdeles tilltalande, av framförallt två skäl. För det första förefaller det teoretiskt oekonomiskt att låta normativa och axiologiska begrepp dra åt olika håll. För det andra, och viktigare, tycks en sådan position kapa den intima kopplingen mellan intrinsikala värden och praktisk relevans för vad man *bör* göra, känna, osv., eftersom den innebär att det åtminstone i vissa situationer inte är rätt att handla på ett sådant sätt att det maximerar mängden intrinsikalt värde.

¹⁹ Se till exempel Danielsson (1988, s. 77); Carlson (1995, s. 42f).

²⁰ Se Moore (1993, ss. 286, 293).

i vilken det förekommer. Detta i sin tur innebär att en partikularistisk uppfattning om intrinsikalt, eller finalt, värde verkligen är koherent, men vi kan tyvärr inte gå närmare in på det här.²¹

(v) En fördel, skulle en kritiker kunna tänkas hävda, med den klassiska hedonistiska varianten av konsekventialism, liksom, i någon utsträckning, med pluralistiska varianter, är att de är handlingsvägledande i en tydlig mening, utan att kräva någon särskild moralisk känslighet eller liknande hos agenten. Den variant av konsekventialism som föreslås i denna uppsats tycks dock misslyckas fullständigt i detta avseende, och misslyckas därmed att fånga ett essentiellt och rentav attraktivt drag hos konsekventialismen så som den vanligen förstås.

Vad skall vi säga om detta? För det första att det inte alls är uppenbart att monistiska eller pluralistiska varianter av konsekventialism är, eller ens antas vara, handlingsvägledande i någon tydlig mening. Vidare måste vi fråga oss i vilken utsträckning, och för vem, vi egentligen anser att en plausibel moralteori ska fungera som handlingsvägledande. Om vi ska tillämpa hedonismen, till exempel, så måste vi ha kunskap om de totala konsekvenserna av våra handlingar, och vi behöver också veta något om hur man gör interpersonella och intrapersonella jämförelser mellan olika grader av lust (något som har visat sig allt annat än enkelt). Man skulle faktiskt kunna hävda att vi aldrig vet med säkerhet vilket det intrinsikala värdet av ett visst utfall som vi kan åstadkomma kommer att bli, och vem kan då förväntas omsätta denna teori i praktik? Detsamma gäller givetvis för pluralistiska varianter av konsekventialism, men i relation till dessa behöver vi dessutom förstå hur vi skall väga de olika värdena mot varandra. Skulle dessa teorier tillämpas på ett direkt sätt, så finns det goda skäl att tro att de skulle vara indirekt självvederläggande.

Konsekventialister brukar faktiskt gärna påpeka att på grund av problem av det slag som nämns ovan, så bör vi inte använda konsekventialismens kriterium för rätta handlingar som en beslutsmetod i vardagslivet. Men i ljuset av denna distinktion mellan två olika tolkningar av konsekventialism – som en teori som förser oss med ett kriterium för rätta handlingar å ena sidan, och som något som förser oss med en beslutsmetod å den andra – så tycks det oss som om premissen hos den föreliggande invändningen mot vår föreslagna variant av konsekventialism mycket väl kan betvivlas: är handlingsvägledning verkligen ett essentiellt eller ens ett önskvärt element i en konsekventialistisk moralteori? Men kanske menar vår kritiker snarare att monistiska och pluralistiska

²¹ En av oss gör detta i Olson (2003). Se även till exempel Dancy (1999a, s. 144); Dancy (2000, ss. 137–41); Korsgaard (1996, s. 271); Hurka (1998).

varianter av konsekventialism åtminstone idealt tillhandahåller handlingsvägledning för vilken agent som helst i vilken situation som helst. Det vill säga, givet att du har information om alla icke-moraliska fakta gällande en viss mängd handlingar (inklusive fakta om handlingarnas konsekvenser), så behöver du endast tillämpa kriteriet för att få svar på vilken handling som vore den rätta enligt dessa teorier. Men detta förefaller inte vara sant om vår variant av konsekventialism. Även om en person har all den information som antogs tidigare, så tycks det fortfarande krävas något mer, nämligen en moralisk känslighet eller kompetens, för att kunna identifiera de moraliskt relevanta egenskaperna och få ett svar på vilken handling som främjar den största mängden intrinsikalt värde. Men är ett krav på en sådan känslighet eller kompetens särskilt konstigt eller oattraktivt? Varför skulle vi tro att en rimlig moralteori måste vara sådan att den kan tillämpas av vem som helst? Vi kommer inte att argumentera för detta här, men det tycks både rimligt och tilltalande att tro att det faktiskt finns fall där det verkligen krävs en viss känslighet för att uppfatta vad som är moraliskt relevant. Notera att detta inte är detsamma som att säga att de flesta av oss som moraliska agenter famlar runt i ett komplett mörker. Tvärtom skulle man nog kunna hävda att de flesta av oss ofta är i tillräckligt hög utsträckning känsliga inför de moraliskt relevanta dragen i de situationer vi stöter på.

Men kritikern kanske slår tillbaka och menar att vi nu är verkligt illa ute, för även om det medges att det är problematiskt att försöka tillämpa ett konsekventialistiskt riktighetskriterium i vardagen, så kan traditionella former av konsekventialism åtminstone erbjuda vissa ”tumregler” eller liknande, vilka kan vara till hjälp för att åstadkomma så bra resultat som möjligt. Det är till exempel ett känt faktum att hedonistisk konsekventialism råder oss att hålla vänskap för något i sig värdefullt, inte för att det faktiskt är intrinsikalt värdefullt utan på grund av att ett sådant förhållningssätt tenderar att producera den största mängden lust. I denna mening kan lojalitet mot vänner utgöra en användbar ”tumregel”. Men vad kan vår föreslagna variant överhuvud erbjuda så länge vi medger att vi inte alltid är kapabla att utnyttja en slags moralisk känslighet?

Det bör påpekas att det finns problem med att försöka härleda vardagsprinciper av något slag för i stort sett alla moralteorier. Men i den utsträckning som det alls är möjligt att göra detta kan vi inte se varför inte denna möjlighet skulle vara öppen även för vår variant av konsekventialism. Givet säregenheterna hos ”det mänskliga tillståndet” så kan det mycket väl vara fallet att vissa egenskaper ofta är, om än inte oupphävligt, moraliskt relevanta, såsom till exempel löfteshållande. Även om det kan förekomma fall där det faktum att jag har avgivit ett

särskilt löfte inte är relevant för vad jag bör göra, så förändrar inte detta det faktum att vi kan lära oss av erfarenheten att löfteshållande normalt sett är moraliskt relevant.

5. SLUTSATS

För att sammanfatta kan man kanske säga att om det finns en konflikt mellan partikularism och konsekventialism, så är det en axiologisk konflikt. Men konsekventialismen som sådan är inte essentiellt förbunden till någon särskild axiologisk ståndpunkt. En konsekventialist behöver inte vara vare sig monist eller pluralist angående värde, och inte heller behöver hon acceptera en Mooresk uppfattning om intrinsikalt värde. Konsekventialisten kan mycket väl vara partikularist angående värde. Givet en särskild axiologisk ståndpunkt behöver det därför inte föreligga någon konflikt mellan partikularism och konsekventialism.

En sista reflektion är att den position vi skisserat i denna uppsats, det vill säga en partikularistisk teori om värde inom ett konsekventialistiskt ramverk, framstår som tämligen attraktiv i så måtto som den bevarar vissa attraktiva element från två olika riktningar. Från partikularismen bevaras bilden av moral och värderingar som något komplext och kontextkänsligt, och från konsekventialismen bevaras ”den ganska enkla tanken att det aldrig kan vara rätt att föredra ett sämre tillstånd framför ett bättre”.²² Detta borde göra det påkallat att ägna denna position vidare och mer noggrann beaktning.²³

²² Foot (1988, s. 227, vår övers.).

²³ Tidigare versioner av uppsatsen har presenterats på högre seminariet i praktisk filosofi vid Uppsala Universitet, på ISUS-konferensen i Lissabon 2003, samt på Filosofidagarna i Linköping 2003. Vi tackar deltagarna vid dessa tillfällen för givande diskussioner. En engelskspråkig version av uppsatsen utkommer framöver i *Utilitas*.

LITTERATUR

- Carlson, E. 1995. *Consequentialism Reconsidered*, Dordrecht: Klüwer.
 Crisp, R. 1992. ”Utilitarianism and the Life of Virtue”, *Philosophical Quarterly* 42.
 Dancy, J. 1993. *Moral Reasons*. Oxford: Blackwell.
 Dancy, J. 1999a. ”On the Logical and Moral Adequacy of Particularism”, *Theoria* 65.
 Dancy, J. 1999b. ”Can a Particularist Learn the Difference between Right and Wrong?”, i *The Proceedings of the Twentieth World Congress of Philosophy I: Ethics*, red. K. Brinkmann. Bowling Green.

- Dancy, J. 2000. "The Particularist's Progress", i *Moral Particularism*, red. B. Hooker och M. Little. Oxford: Clarendon Press.
- Danielsson, S. 1988. "Konsekvensetikens gränser", i *Filosofiska utredningar*. Stockholm: Thales.
- Foot, P. 1988. "Utilitarianism and the Virtues", i *Consequentialism and its Critics*, red. S. Scheffler. Oxford: Oxford University Press.
- Hare, R. M. 1963. *Freedom and Reason*. Oxford: Clarendon Press.
- Hare, R. M. 1994. *Moraliskt tänkande*. Stockholm: Thales.
- Hurka, T. 1998. "Two Kinds of Organic Unity", *The Journal of Ethics* 2.
- Kagan, S. 1998. *Normative Ethics*. Boulder: Westview Press.
- Kihlbom, U. 2002. *Ethical Particularism – An Essay on Moral Reasons*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Korsgaard, C. 1996. "Two Distinctions in Goodness", i *Creating the Kingdom of Ends*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Little, M. O. 2000. "Moral Generalities Revisited", i *Moral Particularism*, red. B. Hooker & M. Little. Oxford: Clarendon Press.
- McNaughton, D. 1988. *Moral Vision*. Oxford: Blackwell.
- Moore, G. E. 1993 [1922]. "The Conception of Intrinsic Value", i *Principia Ethica*, red. T. Baldwin. Cambridge: Cambridge University Press.
- Olson, J. 2003. "Intrinsicalism and Conditionalism about Final Value", kommande i *Ethical Theory and Moral Practice*.
- Pettit 1997. "The Consequentialist Perspective", i M. Baron, P. Pettit, och M. Slote: *Three Methods of Ethics*. Oxford: Oxford University Press.